

Gh. Ghibănescu – cercetător al istoriei Moldovei medievale

teză de doctorat

Drd. Ina Chirilă

Gh. Ghibănescu (n.1864-m.1936) a fost unul dintre cei mai prodigioși editori de documente slavo-române, dovadă fiind nu doar cele trei volume (XVIII, XXIII și XXIV) din *Uricariul* lui T. Codrescu, 25 de volume din *Surete și Izvoade*, 12 volume de *Ispisoace și zapise*, ci și sutele de documente publicate în presa și revistele vremii: „Opinia”, „Evenimentul”, „Gh. Lazăr”, „Arhiva”, „Convorbiri literare”, „Viitorul”, „Revista genealogică”, „Arhiva Muzeului Municipal Iași”, „T. Codrescu”, „Ioan Neculce”, Buletinul Muzeului Municipal din Iași, ultimele trei reviste de istorie fiind editate sub conducerea sa. Însă ne-am înșela dacă am reduce activitatea lui Ghibănescu doar la operațiunea de editare a documentelor. Fiecare dintre volumele sale, precum și actele editate izolat în paginile revistelor sau în presă sunt însoțite de ample studii istorice sau, după caz, de factură filologică, folclorică, genealogică, definindu-i calitatea de veritabil cercetător al trecutului istoric.

Prin lucrarea de față, intitulată *Gh. Ghibănescu- cercetător al istoriei Moldovei medievale*, mi-am propus să abordez în primul rând dimensiunea culturală și resorturile științifice ale cercetărilor lui Gh. Ghibănescu. Importanța și actualitatea temei de cercetare este evidentă în contextul în care astăzi a rămas de interes modul cum au participat istoricii provinciali, organizațiile și proiectele locale la conturarea unui proiect istoriografic național. Demersul meu poate căpăta și mai multă relevanță și utilitate în măsura în care am reușit să aduc informații și interpretări noi asupra unor aspecte culturale locale, unele dintre ele pierdute în ansamblul general. Miza întreprinderii mele a fost, mai ales, să explic cum, cu cine, cu ce mijloace și în ce context și-a înfăptuit opera și să decantez ceea ce a apăsătorit impulsurilor locale, în general, și lui Ghibănescu, în mod special. Cu alte cuvinte, am explicat geneza preocupărilor sale, precum și aspectele cele mai importante ale activității de colecționare și cercetare cu împlinirile și deziluziile întâmpinate. Acest tip de abordare, dublată de punerea în circulație a numeroase documente inedite referitoare la Ghibănescu au reprezentat elementele de noutate ale tezei de față.

Produs al școlilor din Huși și Iași, ajuns profesor de limbă română la Școala Normală „Vasile Lupu”, Ghibănescu s-a maturizat în atmosfera „inundată” de lamentări privind starea degradată a fostei capitale a Moldovei și în general a tuturor orașelor moldovenești. Cauza

decăderii orașului Iași a fost determinată de plecarea ieșenilor, proces declanșat de unirea Principatelor la 1859, și desființarea unor instituții sau mutarea altora în București. Fenomenul exodului intelectualității ieșene s-a accentuat tot mai mult după război, astfel că Moldova – rezervorul ce a alimentat capitala cu personalități, a plătit și în această privință tributul cel mai mare Bucureștilor. Ghibănescu, la fel ca mulți alții, făcea parte din categoria celor care au optat să nu își „trădeze” orașul de care îl lega toate amintirile și cu a cărei viață părea a se fi identificat. În teza de față am încercat să demonstrez că, pe de o parte, Gh. Ghibănescu n-a făcut parte din categoria pesimiștilor, adepți ai pasivismului descurajant, care credeau că „nimic nu mai poate împiedica Iașul de la ruină”, ci dimpotrivă, fiind idealist și optimist din fire, el a evitat lamentările, alăturându-se oamenilor energici, cu inițiativă, care și-au pus însușirile și resursele personale în serviciul public.

Subiectul se înscrie într-un cadru mai amplu de recuperare biografică a intelectualilor antrenați în procesul de modernizare a statului român, în general, și al cercetării istorice, în special. Inițial, am manifestat reticență față de genul biografic, pe motiv că, axându-mă pe traiectoria unui singur individ, riscam acuza de a nu fi atins un nivel de interpretare analitică, corespunzător cerințelor academice. Convingerea că biografia nu este o formă inferioară a discursului istoriografic, ci chiar o componentă vitală a acestuia, fiind una din metodele menite a înlesni sondaje între cele mai fructuoase în epocă, m-a îndemnat să relatez povestea vieții acestui om, sperând ca informațiile noi descoperite cu acest prilej să contribuie la o reexaminare sau poate chiar reinterpretare a ceea ce a însemnat mediul istoriografic și cultural ieșean înainte de Al Doilea Război Mondial.

Reconstituirea vieții unei personalități impune, înainte de toate, recuperarea unor minime date genealogice. De aceea ni s-a părut firesc ca primul capitol, intitulat *Gh. Ghibănescu și familia sa*, să cuprindă referințele privind originile, familia și copilăria sa.

Observând lipsa unei spițe genealogice pentru propria familie și punând sub semnul întrebării veridicitatea originilor sale răzeșești, am încercat o demonstrație a obârșiilor sud-dunărene ale familiei sale, deschizând dosarul problemei ascendenței sale cu o serie de necunoscute la care merită să căutăm răspunsuri, chiar dacă acestea nu vor putea fi decât simple ipoteze. Tot în cadrul primei părți, apelând la metoda prosopografică, am realizat o notă biografică a soției sale, Rozalia Ghibănescu.

Ascendența lui Gh. Ghibănescu și evenimentele din timpul copilăriei păreau să anunțe alte coordonate ale devenirii sale. Ultimul născut, într-o numeroasă familie de negustori, profund marcată de rigorile bisericii creștine, Ghibănescu întrunea toate caracteristicile

accederii în tagma preoțească. În capitolul al doilea am identificat în formarea sa intelectuală trăsăturile unui sistem de învățământ specific epocii: cu metode și resurse precare, încărcat însă de o nouă ideologie reformatoare, menită să îi schimbe destinul.

În capitolul următor, al treilea, mi-am propus să identific, în cariera sa didactică, începută la Bârlad și continuată la Iași, elementele care i-au facilitat acțiunea de cercetare și editare a documentelor.

În capitolul patru am arătat împrejurările în care Gh. Ghibănescu a fost primit în rândul membrilor societăților ieșene, dar mai ales contribuțiile sale în treburile lor administrative, pe de o parte, și aportul său în plan istoriografic și cultural, pe de alta parte. Demersul meu este justificat de un deziderat; apelul la metoda biografică, în cazul de față a biografiei lui Ghibănescu, va contribui la întregirea istoriei de sinteză a acestor societăți, în special, și a activității istoriografice și a vieții culturale ieșene, în general. Istoria unor instituții frecventate de Ghibănescu au fost schițate de-a lungul timpului în diverse tipuri de discursuri, fiind supuse retoricii eufemizante, care vin din aerul epocii în care au fost scrise. Dincolo de historicismul radical, este evidentă dorința autorilor de a le proiecta în marea masă a istoriei naționale progresiste, refuzându-li-se adesea provincialismul. De aceea, nu am încercat să recreez imagini, să caut verigi de legătură între aceste instituții și nici să inventez evoluții și funcții naționale sau provinciale. Concentrându-mă pe sociabilitatea indivizilor care o constituie, identificând prieniile, continuitățile și discontinuitățile și rupturile, am încercat să arăt identitatea epistemică a fiecărei entități în parte, găsind pentru ele și, implicit și pentru Ghibănescu, un loc binemeritat în cronologia și ierarhia vastului edificiu al istoriei culturale locale sau al istoriei naționale.

Am reținut din marea diversitate a preocupărilor în cadrul acestor societăți doar pe cele mai relevante, scopul final al tezei fiind de a-l fixa pe Ghibănescu în cadrele generale ale unuia dintre curentele istoriografice. În fond, ceea ce mi-am propus a fost evidențierea neretușată a zbaterilor interne ale membrilor unor societăți ieșene pentru emanciparea vieții culturale și pentru conturarea unei școli istoriografice ieșene. Am examinat această chestiune privind manifestările din interior. Această opțiune explică, în parte, de ce i-am lăsat pe contemporani să vorbească și, implicit, accentul pus categoric pe izvoare. Nu doar le-am preluat, când era necesar, cuvintele, ci m-am străduit să pătrund logica gândirii lor; să-i cunosc nu doar ca oameni politici, ci și sub raportul pasiunilor ce se ascund sub învelișul lor trecător. Nu am disprețuit nici istoria mărunță, nici inevitabilele bârfe, dar mi-am propus să

nu fiu părtinitoare, chiar dacă, pe ici pe acolo, e posibil să fi căzut în „boala patriotismului local”.

Am analizat experiențele lui Ghibănescu, ca membru al societăților, comitetelor de conducere, colaborator al revistelor, în ideologia și programul grupului din care face parte, convinsă fiind că astfel voi reuși să configurez în capitolul cinci câteva dintre *Direcțiile și domeniile sale de cercetare* mai importante, pe care le-am abordat ca o manifestare a gândirii colective, aceea a grupului, și plasate în cadrul acțiunii, strategiei și luptei care aveau ca miză puterea, atât în interiorul grupului, cât și în afara acestuia. Am dorit să surprind anvergura operei folclorice, filologice, editoriale și istorice a profesorului Gh. Ghibănescu din perspectiva identificării și colecționării surselor folosite, mare parte din aceste surse astăzi dispărute și pe care le cunoaștem doar prin mijlocirea editorului.

Apoi, am identificat metodele de descriere și editare folosite, în raport cu tendințele școlii istorice și lingvistice românești. Nu am inventariat erorile de transcriere, traducere, întregire sau confuziile determinate de interpretările de pionierat ale cercetătorului Ghibănescu, de altfel acest demers presupune o analiză punctuală a fiecărui subiect istoric aflat pe agenda de studiu și o coroborare metodică cu alte surse documentare, iar o astfel de abordare ar excede cadrul cercetării de față. Miza acestui capitol a fost aceea să identific resorturile prin care Ghibănescu, plecând de la studiul profesionist al filologiei și istoriei, și-a conturat o poziție, menită să-i faciliteze propulsia în viața socială, universitară, politică, putând astfel repera acea tensiune între nevoia de recunoaștere socială și obligația acumulării cunoștințelor de specialitate. În acest sens se înscrie analiza realizată în ultimul capitol în care am încercat să surprind culisele eșecului lui Ghibănescu de a ocupa o catedră universitară la Facultatea de Litere din Iași și efectele pe termen scurt și lung ale relaționărilor sale profesionale cu unii dintre cei mai importanți istorici, slaviști și editori contemporani: N. Iorga, Ioan Bogdan, Ilie Bărbulescu și M. Costăchescu.

Carența evidentă a biografiilor personalităților locale contemporane, precum și unor structuri instituționale din care a făcut parte sau la care a colaborat Ghibănescu m-a obligat să identific principalele coordonate ale activității acestora. Mă refer aici la colaboratorii săi și prietenii din cadrul Societății „Arhiva”, Societatea Muzeului Municipal, Ateneul Tătărași, Propășirea Iașilor, Cercul ieșenilor din București. De altfel, la rândul lor, aceste societăți nu s-au bucurat de atenția istoricilor, astfel încât până azi nici una dintre ele nu are un volum monografic. La aceasta se adaugă inexistența unor ediții complete ale scrierilor, discursurilor, scrisorilor sau actelor politice care ar pune în lumină activitatea scriitorului, cercetătorului,

oratorului, omului politic. Răspândirea lor în cuprinsul a zeci de mii de pagini de ziare, reviste sau volume obligă la un efort de identificare și analiză de durată, soldat, în această etapă de cercetare, în semnalarea și interpretarea lor în cuprinsul lucrării, precum și redarea în cadrul unei *Bibliografii* cronologice, deocamdată sumar redată la finalul tezei de față.

Așadar, existența lui Ghibănescu a fost influențată de contextul cultural, istoric, legal, religios, iar o parte a contribuțiilor editoriale au primit atributul unor câștiguri culturale definitive. Astfel că istoricii și, în genere, cercetătorii români din domeniile umaniste știu faptul că rar se întâmplă să se poată aborda vreun subiect de istorie medievală sau modernă fără să fie folosit un „suret”, „izvod”, „ispisoc” sau „zapis” publicat de profesorul Gh. Ghibănescu, omul care, așa cum afirma N. Iorga, a ales să trăiască toată viața sa pentru și împreună cu documentul¹.

Complexitatea problemelor cercetate mă face să conștientizez limitele unei biografii, în adevăratul sens al termenului, care ar trebui să cuprindă toate laturile vieții și operei unei personalități. De aici și convingerea că sub aspectul unei biografii complete, lucrarea de față nu îndeplinește criteriul exhaustivității, cuprinzând doar anumite aspecte ale vieții și activității lui Gh. Ghibănescu, impresionantă sub aspect cantitativ, precum și opinii și adevăruri parțiale ce pot fi mereu amendate sau completate.

¹ Nicolae Iorga, *Un răzăș moldovean: Gh. Ghibănescu, 19 iulie 1936*, în *Oameni cari au fost*, vol. II, ediție îngrijită de Ion Roman, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 299.